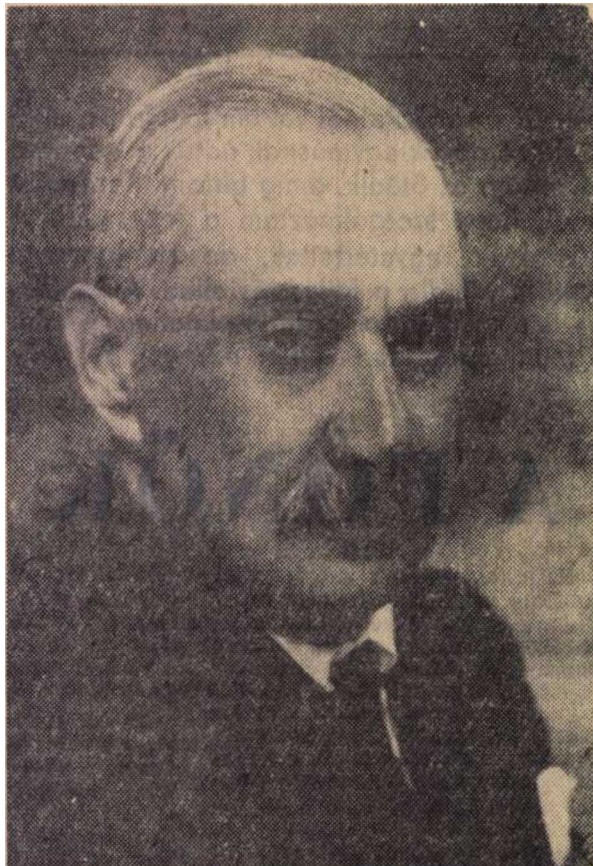

Magyar írók a forradalomban

Sorozatunk a legjelentősebb XX. századi klasszikusainknak az 1918–19-es magyarországi forradalmakban betöltött szerepét villantjuk fel egy-egy művükkel és rövid tanulmánnyal; kezdve a sort Ady Endrével, akinek az életműve a század eleji progresszióra gyakorolt hatásával a forradalmak előkészítője volt, s befejezve Nagy Lajos irásával, amely hűen tovább őrizte a 20-as években a forradalmi gondolatot.

Krúdy Gyula

A FÉNYKÉPEN látható férfiú kissé félrehajtott fejjel, álmos pillantással tekintett ránk. Azaz nem is ránk, hanem távolabbra révedt egy visszavonhatatlanul letűnt világba, talán éppen a szomorú, bánatos Nyírbe, amely zizegő, ezüstlevelű fáival, bús, nedves tájaival, fekete, mozdulatlan tavaival az örökkévalóságot idézi. Vagy mántha az egykori Pest jutna eszébe; lezüllyött hírlapírók, óbudai fogadósnék, jobb sorsról álmódózó kóristalányok, magányos, szótlán budai úriemberek, kupeczek, zsokek és nábobok világa; az a köddé vált idő, amikor az aranyifjúság még az orfeumba járt, s legendába illő pezsgős éjszakákon legendás összegek cseréltek gazdát az úri kaszinók kártyaasztalainál.

Hajlamosak vagyunk arra, hogy ilyennek lássuk Krúdy Gyulát: álomvilágban élő mesemondónak, aki úgy jár kortársai között, mint ha csak véletlenül csöppent volna kissé hanyagul és szórakozottan a jelenbe, mint aki nem vesz tudomást a napok múlásáról, aki még mindig a hajdani Magyarországon él, ahol „valami olyan időt mutatnak az órák, amilyen talán soha sincs”. Magányos és közönyös úr, akit nem zökkent ki szemlélődő nyugalomból a déli harangszó, legfeljebb arra készíti, hogy egy futó pillantással ellenőrizze, vajon csapra veri-e a vendéglős a söröshordót, mert tudja, hogy valamire való korcsmaházban illik betartani a fontos időpontokat. Ő az, aki nem sajnálja a fáradságot, hogy az étlap hosszas és elmélyült tanulmányozása után részletesen elmagyarázza a pincérnek, hogy mi a pájsli három titka, s hogyan kell elkészíteni a

tormát a bécsi csonthúshoz, amelynek bizonyos remegő, kocsonyás részeit ráérős figyelemmel bökködi meg villájával, hogy meggyőződjön róla: kapható-e még igazi marhahús Pesten.

S mindez talán nem is tévedés, ilyen lehetett a tabáni kiskocsmák és felvidéki fogadók vendége.

Az író azonban félig lehúnyt, súlyos szemhéjai alól figyelő tekintettel nézi a világot; a századvégi áldidill válsága, a világháború, a monarchia összeomlása, a forradalmak kora őt is arra készíti, hogy a múlt fantomjain merengő utas helyett a való világ krónikása legyen.

A publicisztika számára az az eszköz, amelynek segítségével a torlódo történelmi események köze-

pette eljut a reális élet fróilag is igényes ábrázolásáig. Közéleti írásaiban — Móricz Zsigmondéhoz hasonlóan — már korán szembetűnik mélységes háborúellenessége: ám ez nem csupán a világméretű pusztítástól való irtózat, tudja, hogy a háborúk nem úgy keletkeznek, mint a nyári viharok; a felelősségrevonást sürgeti: „Azt hiszik, hogy senkinek sem kell vezekelni, méltán megbűnhődni négy esztendő tenger könnyéért, eget hasító fájdalomért, nemzetpusztító politikájáért.”

Hűségesen számol be az őszirózsás forradalom napjairól, a ká-

polnai földosztásról, amikor úgy ragyogott a nap a mező felett, mintha sohasem lett volna szomorú tél, s hirdeti, hogy a történelmi változások még ezzel sem fejeződtek be Magyarországon. A Tanácsköztársaság kialakítását egyetértő örömmel köszönti, *Gyalogúton* című írásában így számol le a régi renddel: „És miért búsulnék az egész elmerült világ után, amelynek fogatairól sár freccsent kabátomra, páholyaiból elutasítóan fénylett a fülbevaló és a szem, magosan repülő paradicsommadarak legfeljebb a kalapomat szemézték be: dologtalan elbizakodottsága, bankár gazdagsága seregélyostobasága, tétlen parfómje, bágyadt selyme, aluszékony közömbössége, másvilágból való gögje, cudar gúnyja, bitang nemtörődömsége, ledér rafináltsága és agyalágyult röheje: — mindig csak erre a napra, a maira és a következőkre, a megaláztatásra, a proletár-pofonra látszott várakozni?”

Majd másutt így vall hitéről: „Nem kell félni az új történelemtől, az új Magyarországtól, a forradalmi szilajságú emberi akarások és ideálok robbantásától. Csak pusztuljon, omoljon, vesszen el a régi világ.” ... „A népek, sokáig bolondított, jelszavakkal vágóhídra vagy követválasztásokra vitt népek kell először felnyitni a szemét, megmutatni neki a történelmi hazugságokat.” És az események lelkis summázata:

„Az első forradalomban a bitófa alól menekült meg Magyarországon.”

A második forradalom elhozta neki a gyönyörűséges emberi életet.”

A gyönyörűséges emberi élet egyik szinte mesébe illő csodája volt, hogy azon a tavaszon kinyíltak a pókhálós ablakok egy rozsdás, szigeti udvarházon, amelyet egykor Kastélynak neveztek, mert lakott benne egy öregúr, amikor még hercegek voltak Magyarországon. És kik előtt nyílt meg a Kastély ablaka-ajtaja a melankólikus, titokzatos szigeten? Azok előtt, akik addig csak a távoli rakpartról nézegethették sóvárogva az ismeretlen birodalmat: proletárgyerekek víg csapata özönlötte el az udvarház környékét.

A rendkívüli eseményről Krúdy az *Érdekes Újság* május elsejei számában ír. Nem keres blickfangos címet, ezt írja a tudósítás fölé: Szegény gyerekek a szigeten. Tudja: Magyarország ezeréves történelmének egyik lebblickfangosabb címadója a proletárforradalom, amelynek szinte minden egyes napján olyan sosem látott, sosem hallott dolgok történnek, amelyek mellett elhalványulnak a múlt kísértetei.

Az író lenyűgözve figyeli a szigeten váratlanul felpezsdülő életet, játékos örömmel írja le az utolsó mondatot:

„Pajkos, rongyos kisfiúk egy délután méhkast hoztak kis kézikocsin az életunt szigetre, és hangos hajrával felborították a vidáman zümmögő kast.”

Szinte magunk előtt látjuk, amint a tegnapiak ködlovagjait oly sokszor megidéző, borongós tekintetű férfi leteszi kezéből a tollat, s szivarjának kékeszürke füstjébe burkolózva tűnődő mosollyal hallgatja a nehéz álmokat szétfoszlato felszabadult gyermeki zsvajgást.

Gömör Albert